

УДК 342.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2078-3566-2026-1-36>

Ірина ГРЕБЕНЕНКО
здобувач вищої освіти
(Дніпровський державний університет внутрішніх справ,
м. Дніпро, Україна)
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-2987-6729>
iryna.hrebenenko@dduvs.edu.ua

ОКРЕМІ АСПЕКТИ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТ. 210-1 КОДЕКСУ УКРАЇНИ ПРО АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Воєнна агресія росії проти України з 2022 р. актуалізувала питання мобілізаційної готовності держави та ефективності адміністративно-правових механізмів забезпечення обороноздатності. В умовах воєнного стану, який триває уже четвертий рік поспіль, особливого значення набула норма ст. 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення, яка встановлює відповідальність за порушення законодавства у сфері оборони, мобілізаційної підготовки та мобілізації [2]. Ця норма передбачає адміністративну відповідальність, однак її практичне застосування породжує низку питань щодо суб'єктивного складу правопорушення, доказування факту порушення (особливо це стосується процедури вручення повістки) та меж застосування адміністративної відповідальності.

Проаналізовано зміст вищезгаданої норми, досліджено відмежування загального і спеціального суб'єктів адміністративного правопорушення, проблеми доказування, особливості правозастосування у воєнний період, а також тенденцію судової практики за 2024–2025 рр. Здійснено аналіз нормативної бази, яка визначає обов'язки у сфері мобілізації, окреслено типові помилки й підстави для скасування постанов про притягнення особи до адміністративної відповідальності, проблеми доказування у справах зазначеної категорії. На підставі аналізу судової практики виявлено ключові помилки територіальних центрів комплектування та соціальної підтримки (далі – ТЦК та СП) у визначенні суб'єкта відповідальності та документальному оформленні протоколів. Досліджено питання правового регулювання процедурних вад вручення повісток, колізій між нормами підзаконних актів, а також недосконалості фіксації вручення повісток у цифрових реєстрах.

Значна частина дослідження спрямована на аналіз доказової бази, оскільки суди систематично наголошують на необхідності документального підтвердження вручення повістки належному суб'єкту, належного оформлення військово-облікових документів, обов'язковості фіксації повідомлення працівниками підприємств тощо.

Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення законодавства і практики притягнення до відповідальності з метою забезпечення дотримання балансу між мобілізаційною дисципліною та правами фізичних і посадових осіб шляхом надання нормативного визначення спеціального суб'єкта.

Ключові слова: загальний та спеціальний суб'єкти правопорушення, мобілізація, Кодекс України про адміністративні правопорушення.

Постановка проблеми. Після початку повномасштабної агресії та впровадження правового режиму воєнного стану [8] наша держава зіткнулася вперше в історії незалежної України з оголошенням загальної мобілізації [5], що в подальшому призвело до посилення мобілізаційних механізмів для захисту територіальної цілісності. У таких умовах забезпе-

чення мобілізаційної готовності – це не лише питання обороноздатності, а й питання правової дисципліни та державної безпеки. Норма ст. 210-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) стає одним із центральних правових інструментів для забезпечення мобілізаційної дисципліни з боку громадян України. У складних умовах у 2024 р. законодавчою гілкою влади були внесені зміни до цієї норми, якими посилено санкції за порушення мобілізаційних обов'язків. Однак під час практичного застосування зазначеної норми виявилися критичні прогалини та суперечності, що створюють значні правові ризики як для окремих громадян, так і для відповідальних осіб.

Проблематика полягає у нечіткій ідентифікації суб'єктів правопорушень (загальний суб'єкт – військовозобов'язаний чи спеціальний – посадовець) та у доказуванні факту оповіщення або вручення повістки. Також важливо звернути увагу на такі проблеми, як неоднозначність процедурних норм і практики, тлумачень із боку судів (різна судова практика з одного питання). Статистика судової практики за 2025 р. свідчить про збільшення кількості справ, пов'язаних із правопорушеннями, передбаченими ст. 210-1 КУпАП. При цьому значна частина постанов судів першої інстанції скасовується судами апеляційної інстанції. Така правова невизначеність підриває довіру до системи мобілізації, породжує численні судові спори та гальмує виконання мобілізаційних заходів, реалізація яких зараз як ніколи є надважливою.

Сьогодні бракує саме системних досліджень, які б комплексно аналізували суб'єктивний склад правопорушень, передбачених ст. 210-1 КУпАП, об'єднували нормативно-правовий аналіз, доктринальні підходи та результати практики за період 2024–2025 рр., надавали чіткі критерії ідентифікації суб'єктів і доказування та пропонували практичні шляхи вдосконалення законодавства та процедур. Зважаючи на те, що мобілізаційний процес є питанням державної безпеки, а порушення норм мобілізаційного законодавства може мати наслідки для обороноздатності країни, забезпечення чіткої, передбачуваної та справедливої системи відповідальності є критично важливим. Неврегульованість суб'єктивного складу доказування і процедури створює загрозу незаконних або свавільних притягань до адміністративної відповідальності; підірив довіри до державних органів; юридичну невизначеність для військовозобов'язаних і посадових осіб та, як наслідок, ризики масових судових справ, які можуть зводити нанівець ефективність мобілізації. З огляду на вищевикладене, стає очевидним, що дослідження суб'єктів правопорушення, передбачених ст. 210-1 КУпАП, – це не лише теоретичне питання, а й необхідна умова ефективного та легітимного функціонування мобілізаційної системи України в умовах воєнного стану. Розроблення чітких, обґрунтованих, практично застосовних критеріїв і стандартів – запорука мінімізації юридичних ризиків, захисту прав і свобод громадян.

Аналіз публікацій, у яких започатковано вирішення цієї проблеми. Протягом 2022–2025 рр. питання адміністративної відповідальності за порушення законодавства у сфері мобілізації привертало увагу вчених у галузях адміністративного та військового права, що пов'язане зі значною кількістю відповідних судових рішень. Основи характеристики суб'єктивного боку адміністративних правопорушень визначено у працях таких українських науковців, як В. Авер'янов, О. Фрицький, Ю. Битяк. Зазначені вчені акцентують на тому, що суб'єкт адміністративного проступку визначається не лише правовим статусом, а й обсягом конкретного юридичного обов'язку, покладеного на особу відповідною нормою. Проте дослідження із цієї проблематики мають здебільшого фрагментарний характер, тоді як війна в Україні породжує нові умови, тому питання не втрачає своєї актуальності.

Метою статті є дослідження та аналіз адміністративно-правової характеристики суб'єктів адміністративних правопорушень, передбачених ст. 210-1 КУпАП.

Виклад основного матеріалу. Стаття 210-1 КУпАП запроваджена як відповідь держави на зростаючу необхідність забезпечення належного рівня мобілізаційної дисципліни в умовах воєнного стану. Ця норма встановлює адміністративну відповідальність за пору-

шення законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію й охоплює як дії військовозобов'язаних, так і діяльність посадових осіб підприємств, установ, організацій [2]. Особливістю ст. 210-1 КУпАП є її бланкетність, оскільки конкретні обов'язки суб'єктів визначаються в інших нормативно-правових актах, зокрема в Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [8], у Порядку організації та ведення військового обліку призовників, військовозобов'язаних і резервістів, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 1487 від 30.12.2022 (далі – Постанова Кабінету Міністрів України № 1487), Законі України «Про військовий обов'язок і військову службу», Положенні про територіальні центри комплектування та соціальної підтримки, затвердженому Постановою Кабінету Міністрів України № 154 від 23.02.2022 (далі – Постанова Кабінету Міністрів України № 154). Отже, згадані обставини ускладнюють визначення конкретного суб'єкта, обсягу його обов'язків та настання відповідальності. Проте можна назвати два основні типи суб'єктів розглядуваного адміністративного правопорушення, а саме:

- загальний суб'єкт – військовозобов'язаний, призовник, резервіст;
- спеціальний суб'єкт – посадова особа підприємства, установи, організації (незалежно від форми власності), на яку покладено обов'язки ведення військового обліку, оповіщення та забезпечення мобілізаційних заходів.

Таке розмежування типів суб'єктів має принципове значення, оскільки наявною є різниця у змісті обов'язків, санкцій, різняться і підстави та докази, необхідні для притягнення до відповідальності. Більш детальне дослідження загального суб'єкта, а саме щодо складу його обов'язку, шляхом аналізу Закону України «Про військовий обов'язок і військову службу» та Постанови Кабінету Міністрів України № 1487 засвідчило, що він зобов'язаний: 1) з'явитися за викликом до територіального центру комплектування та соціальної підтримки (ч. 10. ст. 1, ст. 38); 2) повідомляти про зміну місця проживання, сімейного стану, контактних даних (ст. 38), підтримувати актуальність облікових документів [4]. Наведений перелік надає підстави дійти висновку, що неявка за повісткою, ненадання інформації чи відмова від оновлення даних є типовими проявами порушення законодавства, що мають наслідком настання адміністративної відповідальності за ст. 210-1 КУпАП. Так, судами України за 2024–2025 рр. сформовано низку ключових правових позицій, як-от: «Сам факт складання повістки не підтверджує її вручення особі... Відсутність доказів повідомлення виключає наявність складу правопорушення» [1]. Отже, обов'язок з'явитися виникає лише після належного доведення виклику до відома військовозобов'язаного. Стосовно підтвердження саме належного факту вручення повістки судами зазначається: якщо матеріали справи містять підпис особи про отримання повістки, це свідчить про належне повідомлення. Аналіз судової практики дає змогу дійти висновку, що за умови доведення факту належного вручення повістки настання відповідальності є законним. Таким чином, процедура повідомлення (вручення повістки) – це ключовий елемент характеристики суб'єктивного боку.

За результатами дослідження спеціального суб'єкта встановлено, що обов'язки посадових осіб підприємств містяться, зокрема, у Постанові Кабінету Міністрів України № 1487 та Законі України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а саме: ведення персонального військового обліку працівників; оповіщення працівників за викликами ТЦК та СП; подання інформації до ТЦК та СП; забезпечення умов для мобілізаційної роботи [8]. Проте слід зазначити, що більш детальний зміст обов'язків посадової особи залежить від наявності посадової інструкції, наказу керівника про призначення на посаду, а також від покладення певних обов'язків на посадову особу. Суди наголошують, що спеціальним суб'єктом є не будь-яка особа на підприємстві, в установі та організації, а лише та, на яку покладено відповідні обов'язки.

У численних судових рішеннях, винесених судами України за період 2024–2025 рр., наголошується, що відсутність документального підтвердження покладення обов'язків із ведення військового обліку виключає можливість притягнення особи до відповідальності за ст. 210-1 КУпАП.

Аналіз судової практики та матеріалів публіцистики, загальнодоступної інформації на сайтах державних органів та організацій дає змогу дійти висновку про наявні типові порушення законодавства з боку спеціального суб'єкта, що полягають у: невчасному або неповному поданні інформації про працівника; ненаправленні повісток або відсутності журналів обліку їх вручення; веденні військового обліку з порушеннями; відсутності локальних документів щодо мобілізаційної роботи.

Отже, для встановлення обов'язкових елементів доказування складу правопорушення потрібні як наявність обов'язку (закону, наказу, повістки), так і безпосередньо можливість його виконання, що вказує на сам факт правопорушення і обов'язковий причинний зв'язок. При цьому слід зважати на норму ст. 251 КУпАП щодо відповідності доказів у справі про адміністративне правопорушення. Суди під час розгляду справи враховують факти повідомлення особи, можливість її з'явитися та чи вживалися заходи для усунення порушень.

За результатами дослідження встановлено наявну колізію, що полягає у застосуванні до особи норми, котра набула чинності після дати правопорушення, що, своєю чергою, є порушенням закону та Конституції України, оскільки закон не має зворотної дії, винятком є випадок, коли він пом'якшує або скасовує юридичну відповідальність особи, що є загальноновизнаним принципом права [3]. Окрім того, відсутність уніфікованої процедури вручення повісток призводить до скасування постанов про притягнення особи до адміністративної відповідальності (наявні помилки щодо відсутності інформації про особу, яка вручала повістку).

Надмірна бланкетність статті створює деякі перешкоди, оскільки вона містить посилання на десятки підзаконних нормативно-правових актів. Відсутність єдиної судової практики може пояснюватися відсутністю офіційного роз'яснення Верховного Суду або судової практики Верховного Суду, оскільки справи цієї категорії не підлягають касаційному оскарженню, а отже, суди в різних регіонах України по-різному надають оцінку доказам та обставинам у справах.

За результатами вищевикладеного зазначимо, що суб'єктами правопорушення, передбаченого ст. 210-1 КУпАП, є як військовозобов'язані, так і посадові особи підприємства, установи, організації – за умови документального підтвердження покладених обов'язків. Своєю чергою, процедура повідомлення є ключовим чинником для встановлення факту правопорушення, що передбачає і правильність заповнення повістки, і належну процедуру її вручення. При цьому аналіз судової практики дає змогу виокремити значні процесуальні недоліки в роботі ТЦК та СП, що є підставою для визнання особи невинною у вчиненні правопорушення за відсутності складу правопорушення у її діях. Окрім того, потребують чіткого нормативного визначення і спеціальні суб'єкти. Сьогодні наявною є потреба в кодифікації мобілізаційної процедури та уніфікації стандартів доказування.

Висновки. За результатами дослідження нормативної бази, доктринальних підходів, наукових публікацій та судової практики за 2022–2025 рр. доходимо висновку, що суб'єктивний склад за ст. 210-1 КУпАП має чітку диференціацію на загальних та спеціальних суб'єктів – таке розмежування цілком відповідає класичним принципам адміністративного права. Звісно, нова редакція цієї норми збільшила роль доказування та конкретизації обов'язків суб'єкта, що вимагає від правозастосовних органів уважності під час складання протоколів про адміністративні правопорушення, повісток, оновлення даних, видання наказів, ведення військового обліку та документації у цій сфері [5].

Щодо спеціальних суб'єктів суди вказують на невизначеність статусу у випадках, коли підприємство залишило поза увагою видання наказу про покладення на відповідну особу обов'язку ведення військового обліку та документації. Не залишається поза увагою судів і факт неправильного або неповного оформлення протоколів, відсутність опису обставин, незначущість фактичних даних. Вищевикладене вказує на необхідність реформування системи правозастосування, а саме щодо забезпечення ефективності та справедливості

виникає потреба у: стандартизованій формі повісток і протоколів (з урахуванням уже зазначених судами помилок); централізованій системі електронного оповіщення та верифікації вручення; чіткому документальному закріпленню повноважень спеціальних суб'єктів (зобов'язати підприємства, установи, організації приймати накази, інструкції, вести журнали обліку тощо); підвищенні прозорості роботи ТЦК та СП, забезпеченні відкритого доступу до даних про обов'язки і права військовозобов'язаних (зادля уникнення «бусифікованих» методів фізичного впливу).

Баланс інтересів держави та прав громадян має бути чітко регламентований з обов'язковим дотриманням процесуальних гарантій, оскільки надто вільне, «розмите», «суб'єктивне» трактування норм призводить до зловживань, що, своєю чергою, завдає шкоди довірі до інституту мобілізації та держави загалом.

Список використаних джерел

1. Дайджест судової практики з питань бронювання, військового обліку та мобілізації за I півріччя 2025 року. *НААУ*. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS41466>
2. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 07.12.1984. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>
3. Конституція України від 28.06.1996. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>
5. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо удосконалення відповідальності за порушення правил військового обліку та законодавства про оборону, мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 09.05.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3696-20#Text>
6. Про загальну мобілізацію : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 65/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>
7. Про затвердження Указу Президента України «Про загальну мобілізацію» : Закон України від 03.03.2022 № 2105-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#n2>
8. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12?find=1&text4>
9. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
10. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>

References

1. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses]: Zakon Ukrainy vid 07.12.1984. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>. [in Ukr.].
3. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia shchodo udoskonalennia vidpovidalnosti za porushennia pravyl viiskovoho obliku ta zakonodavstva pro obronu, mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiinu [On amendments to the Code of Ukraine on administrative offenses to improve liability for violations of military accounting rules and legislation on defense, mobilization training and mobilization] : Zakon Ukrainy vid 09 travnia 2024 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3696-20#Text>. [in Ukr.].
4. Pro zahalnu mobilizatsiinu [On general mobilization] : Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 24 liutoho 2022 r. № 65/2022. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/65/2022#Text>. [in Ukr.].
5. Pro zatverdzhennia Ukazu Prezydenta Ukrainy «Pro zahalnu mobilizatsiinu» [On approval of the Decree of the President of Ukraine «On General Mobilization»] : Zakon Ukrainy vid 03 bereznia 2022 r. № 2105-IX. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2105-20#n2>. [in Ukr.].
6. Pro military duty and military service: Zakon Ukrainy vid 25 march 1992 r. № 2232-XI. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.
7. Pro mobilizatsiinu pidhotovku ta mobilizatsiinu [On mobilization training and mobilization] : Zakon Ukrainy vid 21 zhovtnia 1993 r. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12?find=1&text4>. [in Ukr.].

8. Pro oboronu Ukrainy [On the defense of Ukraine] : Zakon Ukrainy vid 06.12.1991. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1992. № 9. Art. 106. [in Ukr.].

9. Pro pravovyi rezhym nadzvychainoho stanu [On the legal regime of the state of emergency] : Zakon Ukrainy vid 16.03.2000. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>. [in Ukr.].

10. Digest of judicial practice on reservation, military registration and mobilization for the first half of 2025. NAAU. Retrieved from: <https://ips.ligazakon.net/document/MUS41466>.

11. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28.06.1996. Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>. [in Ukr.].

ABSTRACT

Iryna Hrebenenko. Certain aspects of the administrative-legal characteristics of the subjects of administrative offenses provided for in Article 210-1 of the Code of Ukraine on administrative offenses

Russia's military aggression against Ukraine since 2022 has actualized the issue of the state's mobilization readiness and the effectiveness of administrative and legal mechanisms for ensuring defense capability for all times of our country's independence. In the conditions of martial law, which has been going on for the 4th year in a row, the norm of Article 210-1 of the Code of Ukraine on administrative offenses, which establishes responsibility for violations of legislation in the field of defense, mobilization training and mobilization, has acquired special significance. This norm provides for administrative liability, but its practical application raises a number of questions regarding the subjective composition of the offense, proof of the fact of the violation (this especially applies to the procedure for serving a summons) and the limits of application of administrative liability.

This article analyzes the content of the norm, investigates the nature, delimitation of the general and special subject of an administrative offense, the problems of proof, the peculiarities of law enforcement in the wartime period, as well as the trend of judicial practice for 2024–2025. An analysis of the regulatory framework that defines responsibilities in the field of mobilization has been carried out, typical errors and grounds for canceling decisions on bringing a person to administrative responsibility, problems of proof in cases of this category of cases have been outlined. On the basis of the analysis of judicial practice, key errors of territorial recruitment and social support centers in the determination of the subject of responsibility and the documentation of the protocols were revealed. The problem of legal regulation of procedural defects in the service of summonses, conflicts between the norms of by-laws, as well as the imperfection of fixing the service of summonses in digital registers has been investigated. A large part of the article is aimed at researching the evidence base, as the courts systematically emphasize the need for documentary confirmation of the delivery of the summons to the proper subject, the proper registration of military accounting documents, the obligation to record the notice by employees of enterprises, etc.

Recommendations on improving the legislation and the practice of bringing to responsibility are proposed in order to ensure the balance between mobilization discipline and the rights of individuals and officials by providing a normative definition of a special subject.

Key words: *general and special subject of offense, mobilization, Code of Ukraine on administrative offenses.*

Стаття поширюється на умовах ліцензії відкритого доступу (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 23.02.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 12.03.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 20.04.2026